

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНОГО САМОКОНТРОЛЮ
УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ СПІВАЦЬКОГО
РОЗВИТКУ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
ММ1-М22 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)
Рудь Маріамь Михайлівна

Керівник: **Прядко Олена Михайлівна**,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: **Печенюк Майя Антонівна**,
кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри музичного мистецтва

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНОГО САМОКОНТРОЛЮ У СПІВІ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	8
1.1. Сутність та зміст поняття інтонаційного самоконтролю у співі.....	8
1.2. Специфіка формування інтонаційного самоконтролю у співі в учнів молодших класів.....	20
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНОГО САМОКОНТРОЛЮ У ПРОЦЕСІ СПІВАЦЬКОГО РОЗВИТКУ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	32
2.1. Педагогічні умови формування інтонаційного самоконтролю у співі.....	32
2.2. Прийоми та методи формування інтонаційного самоконтролю у співі в учнів молодших класів.....	41
РОЗДІЛ III. РЕЗУЛЬТАТИ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ІНТОНАЦІЙНОГО САМОКОНТРОЛЮ У СПІВІ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	54
3.1. Обґрунтування критеріїв діагностики рівня сформованості інтонаційного самоконтролю школярів у співі.....	54
3.2. Аналіз результатів експериментального дослідження	59
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ.....	71
Додаток А. Фото	72

Додаток Б. Музично-дидактичні ігри	74
Додаток В. Відносна система сольмізації	75
Додаток Д. Модель чистого інтонування.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Урок музичного мистецтва має неосяжні можливості для розвитку творчих здібностей дітей. Музика підштовхує до творчості, що потребує засвоєння знань, умінь та навичок, вона здатна допомогти дитині відтворити свої почуття, фантазії, думки, і це стимулює її до вищого прояву творчої самореалізації.

Емоційність, висока сприйнятливність, чуйність учнів молодших класів складають сприятливі умови для всебічного розвитку дитини. На вчителя покладено важливий обов'язок організації навчально-виховного процесу спрямованого на виявлення та подальший розвиток музичних здібностей вихованців.

Спів на уроці музичного мистецтва є найбільш улюбленим видом музикування дітей. Завдання педагога сформувати в учнів елементарні співацькі навички, навчити дітей усвідомлено користуватися своїм голосовим апаратом. Розвиток навичок інтонаційної саморегуляції є важливим аспектом процесу співацького розвитку школярів. Необхідність працювати з учнями з низьким рівнем розвитку музично-слухових умінь вимагає особливо напруженої роботи вчителя, відшукування нових дієвих засобів налагодження взаємодії між слуховими уявленнями та роботою голосових органів школярів.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають праці сучасних педагогів, психологів, культурологів, музикознавців. Питання музичного розвитку учнів молодшого шкільного віку розкривають у своїх працях О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Стасько, Е. Печерська, В. Шацька, Н. Горбенко, О. Васильєва, Н. Гребенюк. Проблему співацького розвитку школярів проаналізовано вченими Л. Хлебніковою, А. Мартинюк, М. Колос, С. Науменко, Ю. Новгородською, Н. Атамасенко, Л. Масол, Н. Музика, Ю. Приходько, І. Сингаївська, В. Бадер, Т. Фурсенко, В. Шейко, В. Чернобривкін. Питання теорії розвитку музично-слухових умінь

розкривають В. Білобородова, Н. Борисова, А. Готсдинер, К. Давидова, А. Запорожець, Ю. Рагс, В. Серединський.

Важливість проблеми виховання навичок чистого інтонування у співі, необхідність відшукання нових підходів у їх формуванні зумовили вибір теми дослідження **«Формування інтонаційного самоконтролю учнів молодших класів у процесі їх співацького розвитку на уроках музичного мистецтва»**.

Наукове дослідження виконано відповідно до плану магістерських робіт Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (спеціальність “Музичне мистецтво”).

Мета дослідження: розробити, теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити методику формування інтонаційного самоконтролю учнів молодших класів у процесі їх співацького розвитку на уроці музичного мистецтва.

Об’єкт дослідження: процес співацького розвитку учнів молодших класів на уроках музичного мистецтва.

Предмет дослідження: прийоми та методи формування інтонаційного самоконтролю учнів молодших класів у процесі співацького розвитку.

Завдання дослідження:

- розглянути особливості процесу формування вокально-слухових умінь учнів у психолого-педагогічній науковій літературі;
- проаналізувати особливості формування навичок вокально-слухової координації у дітей молодшого шкільного віку;
- розробити критерії діагностики рівнів сформованості навичок інтонаційного самоконтролю учнів у співі та їх показники;
- виокремити педагогічні умови розвитку вокально-слухових умінь школярів;

- систематизувати, перевірити ефективність прийомів та методів формування інтонаційного самоконтролю учнів у співі.

Методологічну і теоретичну основу дослідження складають ідеї теорії музичного навчання і виховання (О. Рудницької, С. Горбенко, О. Ростовського, Г. Падалки, О. Олексюк, М. Ткачук, Д. Лісун); погляди культурологів, філософів (М. Бахтін, Ж. Далькроз, Д. Дідро, М. Герберт, П. горностай), дослідження у сфері психології навчання молодших школярів (Г. Коськюка, В. Давидова, С. Максименко, В. Андрієвська, В. Афанасенко, В. Бебик, М. Зажирко, О. Рихальська).

Методи дослідження: теоретичні – аналіз науково-методичної, психолого-педагогічної, музикознавчої літератури з досліджуваної проблеми, вивчення досвіду роботи з учнями у школу провідних вітчизняних та зарубіжних педагогів-музикантів. Узагальнення проаналізованої інформації; емпіричні – опитування, бесіди, педагогічний експеримент, педагогічне спостереження, формування діагностичних ситуацій, аналіз їх результатів, якісна обробка результатів дослідження.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання інноваційних напрацювань в практиці роботи з учнями на уроці музичного мистецтва у закладах середньої освіти.

Організація дослідження. Дослідження проводилося у три етапи, перший з яких передбачав проведення аналізу психолого-педагогічної, методичної, мистецтвознавчої літератури, окреслення категоріального апарату дослідження, розроблення програми експерименту, виокремлення критеріїв діагностики рівня сформованості досліджуваних категорій. Другий етап включав проведення констатувального експерименту, аналіз отриманих даних, характеристику рівнів сформованості навичок інтонаційного самоконтролю у співі; проведення формувального етапу експерименту. Третій етап включав збір емпіричних експериментальних

даних, їх аналіз, кількісну та якісну обробку отриманих результаті дослідження, формування висновків дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота проводилася на базі ОЗ «Білоусівський ліцей».

Апробація результаті вдослідження. Результати експериментальної роботи обговорювалися на звітній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка («Особливості роботи з неточно інтонуючими дітьми на уроках музичного мистецтва» 2023 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції (до 145-річчя від дня народження композитора) «Микола Леонтович і сучасна освіта та культура» («Використання хорових творів Миколи Леонтовича у процесі музично-освітньої роботи з учнями молодшого шкільного віку» 2023 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку основної використаної літератури, додатків. Повний обсяг роботи – 76 сторінок, з них 70 сторінок основного тексту. У роботі використано 4 таблиці. Список використаних джерел включає 84 назви.

ВИСНОВКИ

1. У ході аналізу науково-методичної, психолого-педагогічної літератури вивчено особливості процесу формування вокально-слухових умінь учнів молодшого шкільного віку на уроці музичного мистецтва, уточнено суть поняття «інтонаційний самоконтроль» у співу, яке полягає у формуванні навичок свідомого координування процесу голосоутворення за допомогою слухових уявлень про звучання власного співацького голосу, аналізу внутрішніх відчуттів у співі.

2. Визначено специфіку процесу формування навичок вокально-слухової координації школярів, що обумовлена віковими особливостями розвитку голосового апарату учнів молодшого шкільного віку, особливостями росту, будови м'язів, їх іннервацією, та полягає в необхідності врахування допустимого об'єму нервово-м'язового навантаження в ході занять співом школярами, потреби активізації в ході практичних занять з учнями сенсорних відчуттів різної модальності, добору спеціального музично-дидактичного матеріалу, спрямованого на підвищення зацікавленості процесом навчання, яскраво вираженим художньо-образним наповненням.

3. Виокремлено педагогічні умови, які сприяють вихованню інтонаційного самоконтролю школярів: виховання музичної грамотності учнів; активний розвиток музично-слухових умінь школярів, стимулювання слухової активності учнів; накопичення достатнього слухацького досвіду дітей; наявність активної співацької практики; добір спеціального навчально-дидактичного матеріалу, що сприяє формуванню навичок саморегуляції співацького процесу школярами; формування позитивної емоційної атмосфери на занятті, що заохочують дітей до навчання.

4. Експериментальна робота з формування інтонаційного самоконтролю учнів у процесі співацького розвитку включала поетапне

застосування спеціальних прийомів та методів, спрямованих на розвиток вокально-слухової координації школярів. Перший етап роботи спрямовувався на розвиток вмотивованості учнів до занять, стимулювання зацікавленості процесом формування навичок слухової координації співацького процесу. Другий етап передбачав систематичне виконання учнями кількох груп спеціальних вокальних вправ, спрямованих на розвиток звуковисотного слуху; зміцнення голосової координації; підвищення музичної грамотності, вивчення нотних позначень, формування уміння відтворювати їх голосом, співати по нотах; розвиток ладового відчуття. Третій етап експериментальної роботи полягав у застосуванні набутих вокальних слухово-координаційних умінь у ході виконання вокальних творів.

5. Виокремлено критерії діагностики стану сформованості навичок інтонаційного самоконтролю учнів молодших класів у процесі співу: мотиваційно-потребовий, пізнавально-знаннєвий, координаційний. Визначено рівні сформованості навичок слухової координації співацького процесу, здійснено їх характеристику.

6. Результати експериментального дослідження отримані в ході виконання діагностичних зрізів підтверджують ефективність використання прийомів та методів спрямованих на формування навичок інтонаційного самоконтролю учнів молодших класів, використаних в ході експериментальної роботи. Встановлено зростання точності інтонування у співі, зростання усвідомлення способів координації фонаційного процесу, налагодження взаємодії музично-слухових умінь та роботи голосового апарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдієвський А.Т. Хрестоматія з музики для дітей молодшого шкільного віку (1 - 4 класи) : Навч. посібник . Київ : РННЦ “ДШТ”, 2000. 200 с.
2. Антонюк В.Г. Українська вокальна школа: етнокulturологічний аспект. Вид. друге. Київ : Українська ідея, 2001. 90 с.
3. Антонюк В.Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. Київ : ЗАТ Віпол, 2007. 174 с.
4. Антонюк В.Г. Постановка голосу: Навч. посібник. Київ : Українська ідея, 2000. 68 с.
5. Барасій А., Варнавська Л. Особливості розвитку дитячого голосу у дітей молодшого віку. Актуальні проблеми мистецько-педагогічної освіти : зб. наукових праць. Вип. 15. Кривий Ріг : ФОП Мариченко, 2022. Вип. 15. С. 7-9.
6. Беземчук Л. Творчий розвиток школярів засобами музичного мистецтва. Мистецтво та освіта, 2001. № 66, С. 43-45.
7. Бенч-Шокало О. Г. Український хоровий спів. Київ : Український світ, 2002. 77 с.
8. Бражнич О.Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
9. Букач М. М. Вокальне виховання в молодшому шкільному віці. Наукові праці. Вип. 123, 2010. С. 85-92.
10. Вацьо М. В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів під час уроків музичного мистецтва. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. С. 24–29.
11. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини. Київ: Музична Україна, 1997. 194 с.

12. Гавацко Е.П. Формування вокальних навичок у вихованців студії естрадного співу : наук.-метод. посібник. Ужгород : Закарпатський ін-т післяд. вищої освіти, 2017. 65 с.
13. Гасенко Л.І. Методика викладання музики в школі. Лебедин, 2009. 260 с.
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
15. Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти. Київ : НМАУ, 1999. 133 с.
16. Гринь Л. О. Методичні основи та загально-педагогічні принципи вокального мистецтва. Вісник Запорізького національного університет, 2010. № 2 (13). С. 52-56.
17. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. 102 с.
18. Дрожжина Н.В. Вокальне виконавство в системі музичного мистецтва естради: дис. канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Харків, 2008. 218 с.
19. Євстїгнєєва Н. І. Особливості процесу голосоутворення та розвиток вокальних навичок молодших школярів. Полтава, 2004. 86 с.
20. Жишкович М. А. Основи вокально-педагогічних навичок: метод, поради (для студ. вокальних ф-тів вищ. навч. закл. культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації). Львів: Львів. держ. музична акад. ім. М. В. Лисенка, 2007. 44 с.
21. Завалко К.В. Теоретичні аспекти впровадження методики елементарного музикування Карла Орфа в сучасну педагогічну практику. Видавництво : НПУ ім. М. П. Драгоманова 2010. С. 178-184.
22. Зеленецька І.О. Методика роботи з нечисто інтонуючими учнями на уроках музики. Мистецтво та освіта, 2003. № 5. С. 27-35.

23. Зеленецька І.О. Співають діти : Методичний посібник. Київ, 2000. 58 с.
24. Зеленецька І.О. Музично-дидактичні ігри (Методичні рекомендації їх практичного використання на уроках музики). Київ : НПУ, 2000. 125 с.
25. Катрук А. Формування творчих здібностей дітей за допомогою музично-ритмічних рухів. Музичний керівник, 2015. № 4. С. 4-6.
26. Карпенко Є. Вікова та педагогічна психологія : Актуальні студії сучасних українських учених : навч. посібник. Дрогобич : Посвіт, 2014. 152 с.
27. Кващук В. М. Формування вокальних навичок у молодших школярів. Мистецтво і освіта, 2008. №1. С. 5-11.
28. Кірсанов В. В. Психолого-педагогічна діагностика: Підручник. Київ : «Альтерпрес», 2002. 122.
29. Ковбасюк А.М. Значення народної пісні в розвитку вокальних навичок співаків. Дрогобич, 2010. №3 (62). 150 с.
30. Костюк О.Г. Сприймання музики і художня культура слухача. Київ : Наукова думка, 1965. 187 с.
31. Коломєць О.М. Хорознавство: Навч. посібник. Київ: Либідь, 2001. 168 с.
32. Куцан О. Г. Роль музикування у формуванні музичного сприймання молодших школярів. Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць, 2013. №19. С. 49-52.
33. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей. Вінниця: Нова книга, 2007. 216 с.
34. Кушка Я. Методика навчання співу: Посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 288 с.
35. Кушка Я.С. Методика навчання співу : посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2010. 288 с.

36. Маслій К. Виховання голосу співака (Навч. Посібник). Рівне : ЛІСТА, 1996. 120 с.
37. Матвійчик К. О. Роль вправ у формуванні діафрагмального дихання на початковому етапі роботи з молодшими школярами. Видавництво : Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, 2014. С. 303-308.
38. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта (Теорія і практика): монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с
39. Мистецтво розвитку особистості. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 224 с.
40. Михайлова М., Шувалова О. Хорова робота в початковій школі. Мистецтво у школі, 2003. №3. С. 43-47.
41. Михайлюк Х. Формування навиків самоконтролю як необхідна умова розвитку співочого голосу (Вокальне мистецтво: Історія. Сучасність. Перспективи: збірник статей) : ред.-упор. Г. Карась. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. С. 178–182.
42. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : підручник. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
43. Олексюк О.М. Музична педагогіка : навч. посібник. Київ: КНУКіМ, 2006. 188 с.
44. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах : навч. посібник. Київ : Либідь, 2001. 272 с.
45. Прядко О. М. Розвиток співацького голосу: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2010. 128 с.
46. Прядко О. М. Розвиток емоційної пам'яті у дітей молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва. Міжнародний науковий журна «Грааль науки» : за матеріалами I Міжнародної науково-практичної конференції “An integrated approach to science modernization: methods, models and multidisciplinary”, Вип. № 1. 2021. С. 339-403.

47. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання : Навчально-методичний посібник. Мелітополь, 2019. 270 с.
48. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: Навч.-метод. посібник. 2-е вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 216 с.
49. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання. Мелітополь, 2019. 80 с.
50. Рудницька О. П. Грані педагогічної майстерності (педагогіка мистецької діяльності) : навч. посібник. Рівне : РДГУ, 2002. 232 с.
51. Рудницька О. Педагогіка загальна та мистецька: Навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005. 360 с.
52. Рябуха Т. Витоки та інтонаційні складові української пісенної естради : автореф. Дис. канд. мистецтвозн. 17.00.03. Музичне мистецтво : Харків, 2017. 20 с.
53. Савчин М. Педагогічна психологія : навч. посібн. Київ : «Академвидав», 2007. 424 с.
54. Сбитнева О. Ф. Хоровий спів як ефективний засіб естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Видавництво : Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 2017. 220 с.
55. Світайло С. В. Методика роботи з дитячим хоровим колективом: Навчально-методичний посібник. Київ : Коледж Київського ун-ту ім. Бориса Грінченка. 2016. 140 с.
56. Стець Г. В. Проблемні аспекти формування вокально-хорових навичок учнів на уроках музичного мистецтва. Київ, 2016. 63 с.
57. Чайка В. Мистецтво творити голосом. Роль психофізіологічного стану студента у розвитку його вокальної майстерності: поради педагога. Львів : Місіонер, 2008. 104 с.

58. Черкасов В. Вокально-хорова робота й формування співацьких навичок учнів на уроках музичного мистецтва : Наукові записки. Серія: педагогічні науки. Випуск 107. 2012. С. 26-35.
59. Шинкарук В. І. Філософський словник. Київ : УРЕ, 1986. 800 с.
60. Юрчук С. В. Робота над вокально-хоровими навичками. Методичний посібник. Хмельницький державний центр естетичного виховання учнівської молоді. Хмельницький, 2011. 22 с.
61. Ятло Л. Принципи співацького звукоутворення та деякі особливості роботи над ним в дитячому хорі: [library.udpu.org.ua/library_files /psuh_ pedagog.../visnuk_19.pdf](http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog.../visnuk_19.pdf).
62. Юцевич Ю. Є. Теорія та методика формування та розвитку співацького голосу: навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. Київ: ІЗМН, 1998. 160 с.
63. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. Тернопіль : «Навчальна книга», 2000. 370 с.
64. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.1/27.pdf>, с 112]
65. <https://seleznev.com.ua/vpliv-muziki-na-rozvitok-ditini/>
66. <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1716>].
67. <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/viewFile/3277/3201>].
68. <https://ocnt.com.ua/samokontrol-spivaka/> (дата звернення: 08.04.2021).
69. <https://naurok.com.ua/metodichna-robota-formuvannya-ta-vdoskonalennya-vokalnih-navichok-zasobami-vokalnih-vprav-113359.html>]
70. http://www.aphn-journal.in.ua/archive/25_2019/9.pdf
71. <http://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/71-2019/8.pdf>
72. molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/9/19.pdf

73. <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/pkpo.pdf> (
74. <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-navykov-samostoyatelnoi-deyatelnosti-u-nachinayushchikh-vokalistov-v-detskoj>
75. https://royallib.com/book/linkleyter_kristin/osvobogdenie_golosa.html
76. <https://www.rulit.me/books/metodika-obucheniya-solnomu-peniyu-download-286761.html>
77. https://sqe.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/10/Metodichni_rekomentacii_ZPO_SQE-2021.pdf
78. <https://naurok.com.ua/osnovni-normi-suchasno-literaturno-vimovi-osoblivosti-vimovi-golosnih-deyakh-pri-golosnih-zvukiv-ta-spoluchen-h-gortannogo-i-prorivnogo-zvukiv-g-i-sonornih-dzh-dz-252251.html>
79. http://novovolynskcdut.edukit.volyn.ua/metodichna_skarbnichka/po_zashkiljna_polozhennya/
80. <https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/155/14.pdf>
81. <http://impro.kiev.ua/about-improvination/metodika.htm>
82. [https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Атака_\(музика\).html](https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Атака_(музика).html)
83. <https://ocnt.com.ua/samokontrol-spivaka>
84. https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0b65625a3bc78b5c43a88421216c37_0.html